

Terciární vzdělávání dostává nový impuls

Níže podepsaní účastníci kulatého stolu k reformě terciárního vzdělávání oceňují proreformní záměry vlády ve dvou navzájem úzce propojených oblastech: v oblasti terciárního vzdělávání a v oblasti výzkumu, vývoje a inovací. Vítají způsob, jakým se MŠMT a celá vláda k tak zásadnímu kroku jako je reforma terciárního sektoru vzdělávání a reforma výzkumu, vývoje a inovací rozhodli přistoupit.

Veřejná diskuse k Bílé knize terciárního vzdělávání (BK) dává potřebný prostor pro zohlednění všech „pro“, „proti“, pozitivních očekávání, ale i rizik, což je u tak komplexní reformy nezbytné. Konstruktivní, realistická a ideologicky nezatížená debata u kulatého stolu, která se konala 22. 9. 2008 za přítomnosti představitelů průmyslu, obchodu, bank, představitelů akademické obce, členů autorského týmu Bílé knihy a zástupců Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, naznačila, že potřebného konsensu, pokud jde o záměry reformy i její implementaci, je možné dosáhnout.

Shodujeme se s autory Bílé knihy v tom, že české vysoké školství není v těžké krizi (jak je autorům občas podsouváno), nicméně dynamika rozvoje terciárního vzdělávání ve světě pomalu ale jistě odklání ČR na vedlejší kolej konkurence. Jsme si vědomi toho, že ekonomické subjekty, které zastupujeme, mají každý sám poměrně úzké a především ekonomicky motivované zájmy, zatímco BK a na ní postavená reforma musí brát v potaz nejen soukromé ekonomické přínosy vzdělání, ale také přínosy neekonomického charakteru, které výrazně přesahují časový horizont úvah zaměstnavatelů. Chápeme, že vysokoškolské vzdělání je investicí na celý život, během kterého lidé projdou řadou podniků a často i profesí, a že excelentní základní výzkum je nezastupitelným zdrojem jak lidských zdrojů tak i myšlenek pro navazující praktický vývoj. Proto náš zájem na dobrém fungování škol vyjadřuje především náš zájem na kultivaci našeho právního, ekonomického, politického a všeobecně společenského prostředí, ke kterému kvalitní terciární vzdělávání nezbytně přispívá. Ztotožňujeme se s tím, že role terciárních institucí při kultivaci tohoto prostředí přesahuje sféru úzkých profesních dovedností uplatnitelných pouze na trhu práce a vyjádřenou produktivitou a výdělkem absolventů a zisky firem.

Rozumíme také obavám akademické obce z možného omezení akademických svobod. Jsme však společně s autory BKTV přesvědčeni, že posílení vnějšího prvku v řízení škol jako institucí nemá nic společného s omezením akademických svobod, které zcela zůstanou v pravomoci akademické samosprávy. Proto vnímáme požadavek na větší zainteresovanost vnějších aktérů na fungování institucí terciárního vzdělávání jako velice potřebný krok, který povede k posílení vnímavosti akademických komunit (studentů a akademiků) k potřebám okolní společnosti, ve které podnikatelský sektor hraje velice důležitou roli. V žádném případě nám ale nejde o to jakýmkoli způsobem vstupovat do oblasti, která tradičně byla a musí zůstat v nízkým neomezované působnosti akademické obce.

Účastníci kulatého stolu se shodli na následujících závěrech a doporučeních:

1. Ztotožňují se s hodnocením současného stavu, tak jak jej BK pojmenovává. Považují za samozřejmé, aby v přípravě a sledování jednotlivých kroků reformy působil tým složený z odborníků v dané oblasti a zároveň zdůrazňují nutnost další aktivizace aparátu MŠMT a Úřadu vlády ČR pro vlastní realizaci reformy.
2. Ztotožňují se s názorem, že zaměstnavatelé, kteří kladou důraz na konkurenceschopnost, budou kromě absolventů schopných vykonávat špičkové vědecké a vývojové práce ve stále větší míře potřebovat absolventy schopné pružně reagovat na změny na trhu práce, na vývoj

inovací a na požadavky zaměstnavatelů. Většina absolventů by v budoucnosti měla být vybavena širěji pojatými a flexibilními dovednostmi. Po absolventech terciárního vzdělávání tohoto profilu, kteří budou schopni se rychle adaptovat na inovační proces, bude stále větší poptávka. BK (nebo jiný paralelně vypracovaný strategický dokument) by měla zahrnout také souvislosti a nutné předpoklady v sekundárním vzdělávání. V tomto kontextu by také mělo dojít k zásadnímu prohloubení podílu institucí terciárního vzdělávání na celoživotním vzdělávání populace.

3. Účastníci kulatého stolu pozitivně vnímají provázanost návrhů Bílé knihy a probíhající reformy VaVaI. Účast průmyslového sektoru na rozvoji moderních technologií (a ne jen jejich pasivní přebírání) je příležitostí pro dosažení relativní ekonomické výhody, která ve svém konečném důsledku umožní nejen růst celkové životní úrovně, ale i rozvoj v dalších oblastech života (životní prostředí, informovaná občanská společnost, další investice do vzdělání a VaVaI). Pozitivně lze hodnotit rostoucí zapojování řady škol, některých fakult a kateder, jednotlivých akademiků a studentů do spolupráce s podnikatelským sektorem, ať jde o průmysl nebo obchodní, právní či jiné sektory. Na druhé straně, na základě naší dobré znalosti situace v řadě vyspělých zemí, vidíme v této oblasti ještě velký prostor pro další výrazný rozmach oboustranně výhodné spolupráce. Za hlavní překážku rozvoje v tomto směru nepokládáme ani tak neinformovanost nebo nepřipravenost obou stran (firmy nepotřebují dobré rady, jak je čteme v řadě studií), ale především celkový legislativní rámec postrádající motivaci vysokých škol i podnikatelského sektoru k takové spolupráci. BK a reformy připravované MFČR navrhuje řadu dobrých konkrétních opatření v tomto směru, které je třeba dále rozpracovat a provést analýzy jejich dopadů.

4. Z pohledu vnějších aktérů (stakeholderů) považují účastníci tedy za nejpodstatnější současné zajištění skutečné excelence ve výzkumu a vzdělávání (v několika výjimečně kvalitně personálně i technologicky vybavených institucích), dále rozvoj kvalitního standardního univerzitního vzdělávání v širokém měřítku, jakož i rozvoj segmentu profesně zaměřeného terciárního vzdělávání. Jedině dostatečně různorodý systém zahrnující i segment profesně zaměřeného terciárního vzdělávání dokáže rychle reagovat na změny na trhu práce, na požadavky průmyslového výzkumu a vývoje, sektoru služeb i naplnění role v oblasti rozvoje kultury a péče o ni.

5. Účastníci kulatého stolu oceňují, že se autorský tým BK vyhnul jednoduchým řešením poslední tzv. reformy vysokých škol, kdy došlo pouze k plošnému navýšení rozpočtů, které ve skutečnosti zafixovalo nežádoucí strukturu celého systému i jednotlivých institucí. Je nesporné, že výdaje České republiky na jednoho studenta jsou přibližně na třetině až polovině výdajů ve srovnatelných zemích (a to i po očištění počtů studentů od těch, kteří jen na některé ze škol vyčkávají, na přechod jinam) a že tento stav není dlouhodobě udržitelný. Problém říditelnosti a řízení univerzit je však ještě daleko aktuálnější. V tomto směru je třeba posun směrem k většímu vlivu vnějších stakeholderů a skutečné zavedení autonomie v záležitostech vnitřní struktury a řízení. Teze naznačené v BK je nutné dále rozvinout a posílit je jak v konečné formulaci BK, tak zejména v připravované legislativě. Jakkoliv je pochopitelná obava z nekvalifikovaných zásahů příliš průmyslově, manažersky nebo politicky orientovaných externích členů řídicích struktur, teprve koncepce diversifikovaného systému terciárního vzdělávání navržená BK umožňuje různorodé nastavení rolí pro jednotlivé typy institucí. Autonomie jednotlivých institucí vzroste jak v důsledku rozumného posílení vlivu vnějších aktérů, které by mělo v souladu s mezinárodními trendy oslabit zatím příliš velikou finanční závislost na státu, tak transformací státního řízení v uplatňování spíše nepřímých nástrojů posilujících racionální vnitřní rozvoj jednotlivých institucí i konkurenci mezi nimi.

6. Koncepce BK také umožňuje, aby veřejné financování a akreditace institucí pro vzdělávací činnosti, které musí zůstat nástroji pro realizaci strategických záměrů státní

politiky, byly uplatňovány způsobem umožňujícím dlouhodobý finanční výhled a stabilitu jednotlivých institucí a jejich plnou autonomii v organizaci a financování jejich vzdělávacích i výzkumných činností. Posun v pojetí akreditace navržený BK jde tedy správným směrem. BK a hlavně nová legislativa by měly ještě pregnatněji formulovat i zásady pro dlouhodobé rámce veřejného financování vzdělávací i výzkumné činnosti jednotlivých institucí v několikaletých horizontech.

7. Na úrovni péče o lidské zdroje je třeba v přípravě legislativy dále rozvinout a zakotvit zásady navržené v BK. Souhlasíme s tím, že je nutné zjednodušit složitá jmenovací řízení odtržená od obsazování pracovních míst. Profesorská místa musí být obsazována aktivními odborníky s mimořádnou praxí, ať už ve výzkumu, vývoji nebo ve významných pozicích v průmyslu či sektoru služeb. Současný režim habilitačních a profesorských řízení, považujeme za jednu z hlavních brzd personálního rozvoje českých vysokoškolských pracovišť ve srovnání se světem. Standardy a procedury pro obsazování míst profesorů na jednotlivých institucích by měly být naopak konstitutivními prvky kvality a základem pro hodnocení institucí.

8. Účastníci kulatého stolu považují za nutné dokončit diskusi o zavedení skutečného vícezdrojového financování terciárního vzdělávání a podílu studentů na nákladech. Je na politickém rozhodnutí, zda bude možné výrazně navýšit veřejné financování na úroveň obvyklou ve srovnatelných zemích a ponechat přímý podíl studentů na úrovni víceméně motivační nebo zda půjde o zásadní potřebu získání nutných zdrojů pro základní činnost institucí terciárního vzdělávání. BK podává ucelený koncept společně s přímou i nepřímou podporou studentů, která výrazně sníží sociální bariéry systému. Účastníci se spolu s autory BKTV domnívají, že v horizontu příštích let a desetiletí je velice žádoucí dosáhnout navýšení podílu veřejných výdajů na terciární vzdělávání na HDP, ale zároveň bude nezbytné otevřít prostor pro příliv soukromých zdrojů formou odloženého školného. Nedělat nic by bylo představovalo zásadní promarnění dlouhodobého růstového potenciálu země.

9. Jsou si vědomi, že akademický sektor nikdy nemůže zcela převzít principy známé ze sektoru podnikatelského. Investice do lidského kapitálu mají jistě svá více či méně zřejmá specifika. Zároveň ale existuje řada základních principů, které fungují v obou sektorech podobně. Autonomie nesmí být zástěrkou pro odtrženost od reality. Autonomní vysoké školy, stejně jako podniky, musí být pod permanentním tlakem vnější zdravé konkurence. Jinak povede autonomie k pasivitě a odtržení od reality. BK doporučuje ještě více oslabit přímé formy zasahování státu do agendy jednotlivých škol. Současně ale zdůrazňuje, že stejně jako ve zdravých firmách, i na zdravých vysokých školách by měl mít velké slovo klient. V případě vysokých škol je hlavním klientem student, významnými klienty jsou však i uchazeči, zaměstnavatelé nebo sféra občanské společnosti a odběratelé výsledku výzkumu a vývoje. Roli úředníků a politiků jako pseudozákazníků je třeba snížit ještě více, než se dosud podařilo.

Účastníci kulatého stolu považují za důležitý přínos BK to, že její reformní uvažování překračuje horizont nejbližších let a vnímá reformu terciárního vzdělávání jako součást širšího konceptu řešení penzijního problému, který ovlivní většinu oblastí ekonomického a společenského života české společnosti. Tímto pohledem jsou ovlivněny zejména návrhy na finanční část reformy, které zaručují okamžitý nárůst výnosů institucí terciárního vzdělávání, aniž by byly náklady ve stejném čase přímo přeneseny na studenty. Stejně jako podporujeme dokončení privatizace a další podporu konkurenčního prostředí, tak vnímáme jako žádoucí doporučení BK investovat část jednorázových privatizačních příjmů do založení fondu půjček na studium a náběhu systému odloženého školného. Nelze totiž počítat s tím, že by mohl český podnikový sektor přinést do terciárního vzdělávání větší díl soukromých prostředků, než je tomu ve vyspělejších zemích Evropy. České zaměstnavatele a jejich zaměstnance stále více tíží odvodové zatížení mezd (DPFO, zdravotní a sociální pojištění), které je již dnes ve

srovnání s vyspělým světem velmi vysoké. Tíha tohoto závaží dále poroste již jen proto, že bude zákonitě růst podíl nákladů práce na celkových nákladech podniků (stalo se tak ve všech zemích s ekonomickým rozvojem). Jedno z nejvyšších temp stárnutí populace na světě, které nás bez diskusí v dalších desetiletích čeká, bude vytvářet obrovský tlak na další růst odvodového zatížení (penze a zdravotní výdaje). Považujeme proto za potřebné připomenout své obavy z toho, že nezanedbatelně velká část politické reprezentace význam tohoto problému stále podceňuje nebo dokonce záměrně snižuje.

<i>Jméno</i>	<i>Instituce</i>
Bučík Petr	KPMG ČR
Frolík Zbyněk	LINET
Haňka Rudolf	University of Cambridge
Haslingerová Ivana	Kulturní komise ČR
Hladký Jan	Havel&Holásek - advokátní kancelář
Houdek Alois	Asociace soukromých vysokých škol
Chrenko Peter	Ministerstvo financí
Jabůrková Milena	IBM ČR
Jaklová Martina	SwissCzech Technology Transfer s. r. o.
Kafka Pavel	SPD - Siemens
Kára Tomáš	Mayo Clinic, Fakultní nemocnice U Svaté Anny v Brně
Kopečná Martina	Americká obchodní komora
Kopřiva Tomáš	Grantová agentura ČR
Kratochvíl Milan	Asociace soukromých vysokých škol
Kužel Petr	Hospodářská komora ČR
Lamser Jan	Poštovní spořitelna - ČSOB
Lízal Lubomír	CERGE -EI
Macka Ladislav	Českomoravská záruční a rozvojová banka
Moravec Martin	VŠE / Hospodářská komora ČR
Mühlfeit Jan	Microsoft
Novák Vladimír	Poštovní spořitelna - ČSOB
Pancíř Jiří	Kulturní komise ČR
Procházková Jana	SCTT, s. r. o.
Řeháček Josef	KPMG ČR
Světlík Jan	Vítkovice, a.s.
Šeda Jan	Skilldrive
Škopová Denisa	API
Švejnar Jan	University of Michigan
Vidovencová Zora	Český svaz vědeckotechnických společností
Zelený Jaroslav	IBM ČR